

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 10, 2021 | 28.10.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.10.12](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.10.12)

УДК:657

*Л. В. Гуцаленко,
д. е. н., професор, професор кафедри обліку та оподаткування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
ORCID ID: 0000-0001-5181-8652*

*Л. П. Миськів,
к. е. н., старший викладач кафедри обліку та оподаткування,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
ORCID ID: 0000-0002-4818-5468*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНЦЕПЦІЇ БІОЕКОНОМІЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

*L. Gutsalenko
Doctor of Economic Sciences, Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv
L. Myskiv
PhD in Economics, Senior Lecturer,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv*

INSTITUTIONAL IMPERATIVES OF ORGANIC PRODUCTION IN PROVIDING THE CONCEPT OF BIOECONOMIC ORIENTATION

В статті акцентовано значну увагу на проблемах людства та необхідності розвитку біоекономіки та зокрема органічного виробництва. Здійснено оцінку досліджень вчених-економістів щодо складових концепції біоекономічної орієнтації та виокремлено її складові: економічну, соціальну та екологічну. Особливу увагу приділено органічному виробництву. Проведено аналітичну оцінку щодо обсягів виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні, а також структури продажів Україною органіки, з якої 90% припадають на експорт і лише 10% — на внутрішній ринок. Наведено економічні показники щодо ринку експорту в країни Європейського Союзу з України, де експортуються зернові (окрім рису та пшениці), пшениця, олійні культури, соя, фрукти. Виокремлено міжнародні нормативні документи, що регламентують виробництво органічної продукції сільськогосподарських підприємств. Здійснено аналіз інституціонального забезпечення органічного виробництва в Україні з якого можна зробити висновок, що даний процес тільки набуває розвитку, а тому ще потребує доопрацювання щодо регламентів державного контролю за дотримання технологічних процесів органічного виробництва та їх впливу на якісні характеристики виробленої продукції.

Розглянуто міжнародні нормативні документи, що регламентують виробництво органічної продукції сільськогосподарських підприємств, а саме Міжнародні стандарти, Стандарти об'єднаних держав, Національні стандарти та Приватні стандарти. Конкретизовано

зміст інституціонального регулювання в Україні щодо забезпечення процесу виробництва органічної продукції нормативно-правовими актами (законами та постановами). Наголошено, що в Україні потребують доопрацювання нормативні регламенти державного контролю за дотримання технологічних процесів органічного виробництва та їх впливу на якісні характеристики виробленої продукції. Вказано на необхідність розробки Методичних рекомендацій з планування, обліку та калькулювання органічної продукції для суб'єктів господарювання, що мають право на органічне виробництво., з врахуванням особливостей всіх складових.

The article focuses on the problems of mankind and the need for bioeconomy and in particular organic production. The research of economists on the components of the concept of bioeconomic orientation is evaluated and its components: economic, social and ecological are singled out. Particular attention is paid to organic production. An analytical assessment of the volume of production of organic agricultural products in Ukraine, as well as the structure of sales of organic matter in Ukraine, of which 90% are for export and only 10% - for the domestic market. The economic indicators on the export market to the countries of the European Union from Ukraine, where grain (except rice and wheat), wheat, oilseeds, soybeans, fruits are exported, are given. The international normative documents regulating the production of organic products of agricultural enterprises are singled out. An analysis of the institutional support of organic production in Ukraine from which we can conclude that this process is only developing, and therefore still needs refinement of regulations on state control over compliance with technological processes of organic production and their impact on the quality characteristics of products.

The international normative documents regulating the production of organic products of agricultural enterprises, namely the International Standards, the Standards of the United States, the National Standards and the Private Standards, are considered. The content of institutional regulation in Ukraine to ensure the process of production of organic products by regulations (laws and regulations) is specified.

It is emphasized that in Ukraine the normative regulations of the state control over observance of technological processes of organic production and their influence on qualitative characteristics of the made production need to be finished. The need to develop guidelines for planning, accounting and calculation of organic products for businesses that have the right to organic production. Taking into account the characteristics of all components.

Ключові слова. біоекономіка; органічне виробництво; органічна продукція; інституціональне забезпечення; стандарти.

Key words: bioeconomy; organic production; organic products; institutional support; standards.

Постановка проблеми. У умовах екологічних змін, розвиток суспільства можливий за умов взаємодії трьох векторів, які забезпечують концепцію біоекономічної орієнтації, а саме економічний, соціальний та екологічний.

Управління природними ресурсами є життєво важливим першим кроком. Але весь ланцюг розвитку біотехнологій має бути стійким, сприяти забезпеченню продовольчої безпеки, достатньої кількості відновлюваної сировини та енергії, зменшенню екологічних наслідків і сприяти формуванню здорової і життєздатної економіки в державі. Біоекономіка сприятиме глобальному стійкому розвитку, відіграватиме ключову роль у допомозі країнам стати інноваційно привабливішими. Але оскільки біоекономіка все ще знаходиться на досить ранній стадії розвитку, важливо, щоб її зростання було полегшене та підтримане на рівні держав, а підприємництво у сфері біоекономіки заохочувалося. [12, С.48-54]

В літературних джерелах можна простежити різні погляди вчених щодо даної проблеми. Однак недостатньо досліджень присвячено інституціональним основам обліку та контролю виробництва органічної продукції в Україні, як складовій що забезпечує розвиток біоекономіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та методичним аспектам розвитку біоекономіки в зарубіжних країнах та в Україні присвячено праці вчених-економістів: Ільчук В.П., Лимар В.В., Літвак О. А., Ткаленко С.І., Черевко Г.В., Штирхун Х.І., та інші. Доведено, що за допомогою біоекономіки

можна вирішити питання продовольчої безпеки, збереження навколишнього середовища, проблем глобального потепління тощо. Особливою складовою даного процесу є органічне виробництво, спрямоване на збереження природних ресурсів, навколишнього середовища і саме основне зниження ризиків негативного впливу здоров'я людей. Забезпечення даних складових можливо за умов належним чином сформованої нормативно-правової бази, яка є основою дієвості суспільства.

Метою статті є визначення інституціонального забезпечення органічного виробництва в Україні як складової концепції біоекономіки країни.

Виклад основного матеріалу. Базисом концепту біоекономіки є перехід від економіки необмеженого використання лімітованих природних ресурсів до розумної переробки біологічної сировини на кінцевий високоякісний екологічний продукт, що обумовлює формування високої доданої вартості [6].

У 2016 році у США розроблений перший стратегічний перспективний план до 2040 року, який спрямований на сталий розвиток економіки на основі біоекономіки з метою підвищення якості життя населення, забезпечення альтернативних джерел чистої енергії, створення нових робочих місць [3].

Біоекономіка розглядається як одна зі сторін економічної діяльності, яка враховує позитивний вплив біологічних процесів і поновлюваних біоресурсів на здоров'я населення, на економічне зростання й розвиток. Розвиток біоекономіки розглядають як альтернативу існуючим підходам до становлення галузі економіки [7, с.2].

Органічне сільське господарство (також відоме під назвами «екологічне» чи «біологічне» або іншими легалізованими еквівалентами (іншими словами)) – це цілісний та системний підхід, заснований на ряді процесів, що забезпечують сталий розвиток екосистем, безпечні продукти харчування, хороше живлення рослин, благополуччя тварин та соціальну справедливість. Органічне виробництво – більше ніж просто система виробництва, яке включає або виключає певні витрати [11].

Органічне виробництво використовує живі організми та методи механічного виробництва, здійснює живлення рослин в основному через екосистему ґрунту, засноване на оцінці ризику та використовує превентивні заходи [2, с. 91].

Ринок органічної продукції - це особливий сегмент ринку сільськогосподарської продукції, в основі якого лежить система економічних та правових відносин у сфері виробництва, зберігання, транспортування, просування та збуту органічної продукції, яка здатна забезпечити позитивний довгостроковий результат для всіх її учасників.

Технологія виробництва органічної продукції передбачає, що 95% речовин, що знаходяться у продукції повинні бути органічними, тобто при виробництві такого виду продукції забороняється застосовувати хімічні домішки, стимулятори росту, а також виконуються певні вимоги щодо вирощування рослин і вирощування, годування, забій, транспортування та випас тварин [5, с. 12-13].

У Європейському Союзі ідея органічного землеробства почала розвиватися в середині 1970-х років, як частина екологічної політики, де сільське господарство розглядалося як джерело забруднення, з одного боку, і як спосіб протидії несприятливим тенденціям. У Західній Європі інтерес споживачів до органічних продуктів зростає з 1960-х років. Важливу роль у формуванні законодавчої бази для органічного сільського господарства відіграла Міжнародна федерація органічного сільського господарства (IFOAM), яка була офіційно створена як регіональна група в рамках IFOAM у лютому 2000 року. Вона замінила робочу групу ЄС, яка була створена в 1990 році [15, с.44].

Певні кроки на шляху дальшого розвитку правового забезпечення органічного сільського господарства в Україні вживаються. Свідченням цього є Закон України 1649-IX (5440) "Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції", який передбачає обов'язкову сертифікацію всього процесу органічного виробництва та кожного етапу цього процесу під контролем відповідних сертифікаційних структур. Він легалізує міжнародне органічне маркування для українських виробників органічної продукції, гарантує держпідтримку виробникам, протидіє розповсюдженню псевдоорганіки на полицях торговельних мереж та скасовує штрафи для виробників за порушення Закону України 2496-VIII «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» у низці випадків.

Проте наразі обсяги виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні є явно недостатніми. З усього обсягу продажів органіки 90% припадають на експорт і лише 10% — на внутрішній ринок.

Протягом 2019 року до ЄС ввезено 3,24 млн тонн органічної агропродовольчої продукції, більше 10% якої припадає на Україну. Український експорт до ЄС збільшився на 27% – з 265 817 тонн в 2018 році до 337 856 тонн в 2019-у. В основному, до ЄС з України експортуються зернові (окрім рису та пшениці, 76,9% зернових українського походження), пшениця (31,8% з України), олійні культури (крім сої, 18,2% та друге місце після Туреччини), соя (4 місце та 13% імпорту сої з України), фрукти (11% та 3 місце) (рис. 1). Також Україна входить до групи найбільших експортерів макухи, фруктових соків та овочів, що є ключовими експортними продуктами.

У 2018 році Україна займала четверте 4 місце за обсягами експорту органічної продукції до ЄС, поступаючись Китаю, Еквадору та Домініканській Республіці. Треба зауважити, що Домініканська Республіка та Еквадор постачають в ЄС майже виключно тропічну продукцію: 90% експорту складають тропічні фрукти, свіжі або сушені, горіхи та спеції.

Загалом імпортована органічна продукція складає близько 2% загального імпорту агропродовольчих товарів до ЄС [12].

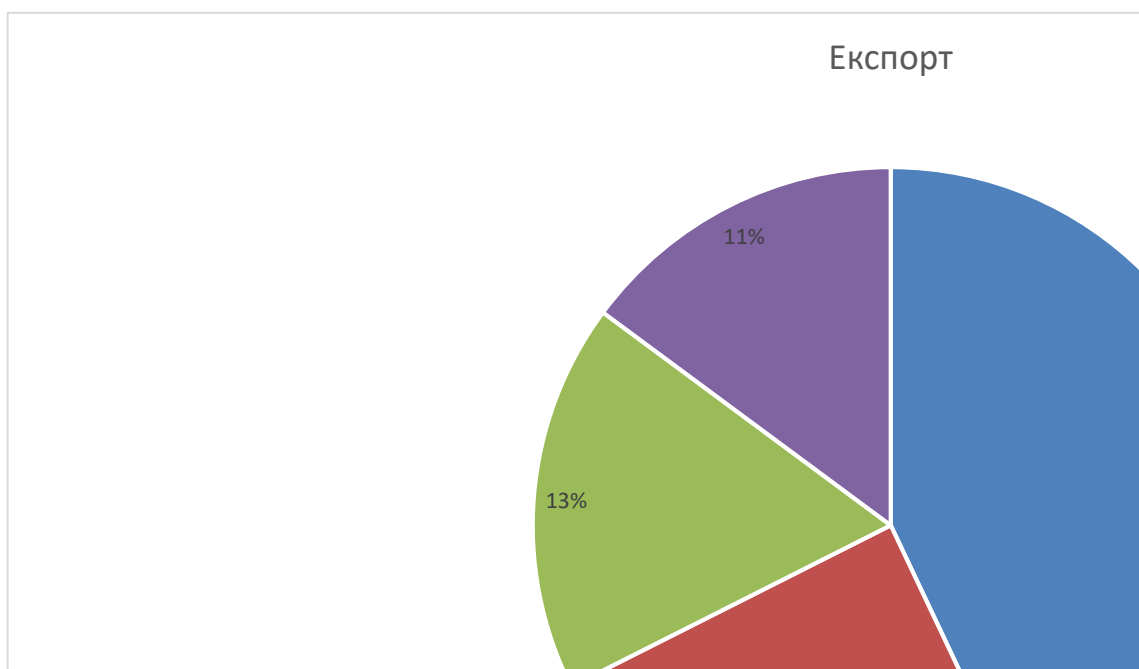

Рис. 1. Експорт органічної агропродовольчої продукції до ЄС

Загальний експорт органічної продукції з України склав 204 млн. дол. США. В розрізі частин світу: до Європи - 73%; Північної Америки – 24%; Азії більше 3%; Австралії та Океанії менше 1% (рис. 2).

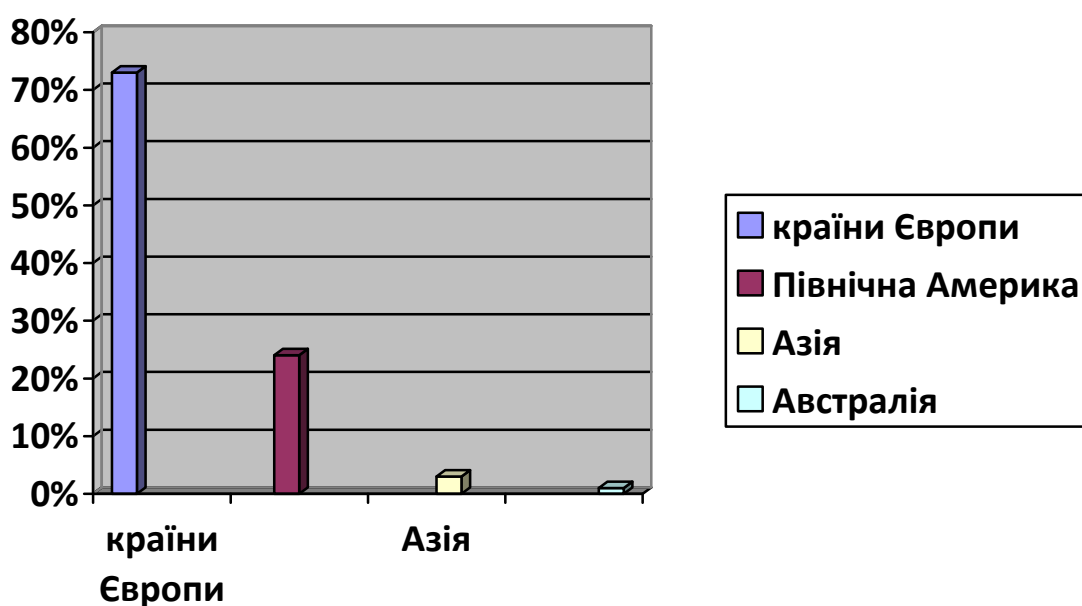

Рис. 2. Експорт органічної продукції Україною в розрізі частин світу

Всього на внутрішньому ринку у 2020 році за оціночними даними реалізовано 7850 тон органічної продукції власного виробництва на суму 709 млн. грн. (еквівалент 25,1 млн дол США за курсом на 31.12.2020 року). [3]

У світовій практиці розвитку органічного руху не існує єдиних норм і стандартів, які б регулювали цю сферу сільського господарства, що пояснюється особливостями законодавства в різних країнах. тому нормативні документи цієї сфери діяльності можна умовно розділити на 4 групи: міжнародні, стандарти об'єднаних держав, національні та приватні стандарти (табл. 1).

Таблиця 1.
Міжнародні нормативні документи, що регламентують виробництво органічної продукції
сільськогосподарських підприємств

Види стандартів	Назви стандартів
Міжнародні стандарти	Базові Міжнародні стандарти з виробництва та переробки органічної продукції, розробник — Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (iFQAM)
	Кодекс Аліментаріус «керівні положення з виробництва, переробки, маркування та збуту органічної продукції», розробники — Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO) та всесвітня організація охорони здоров'я (WHO)
Стандарти об'єднаних держав	Постанова ради Європейського союзу № 834/2007 від 28 червня 2007 щодо виробництва та маркування органічної продукції. Постанова комісії (Єс) № 889/2008 від 5 вересня 2008 р. Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови ради (Єс) № 834/2007 від 28 червня 2007 щодо виробництва та маркування органічної продукції
	Стандарт Тихоокеанського регіону з виробництва органічної продукції
Національні стандарти	Національна програма з виробництва органічної продукції NOP(США)
	Стандарт з виробництва органічної сільськогосподарської продукції JAS (Японія)
Приватні стандарти	KRAV (Швеція), iMO (німеччина), Soil Association (великобританія), bio Suisse (Швейцарія), БіОЛан україна та ін.

Джерело: [14, С.45]

Наукою доведено, що якість продукції на 95% залежить від якості організації процесів діяльності, яка забезпечується системою управління, в т.ч. на державному рівні [1].

Розвитку органічного виробництва має сприяти ефективно діюче законодавство, що включає державну підтримку та контроль за виробництвом екопродукції з дотриманням стандартів якості.

В Україні забезпечення процесу виробництва органічної продукції регулюється нормативно-правовими актами, що наведено на рис.3.

Аналізуючи інституціональне забезпечення органічного виробництва в Україні варто зазначити, що даний процес тільки набуває розвитку, а тому ще потребує доопрацювання щодо регламентів державного контролю за дотримання технологічних процесів органічного виробництва та їх впливу на якісні характеристики виробленої продукції.

Законом України № 5448-д запроваджується чітка та прозора система реєстрації органів сертифікації, операторів ринку та органічного насіння, визначається механізм державного контролю (нагляду) за діяльністю суб'єктів ринку органічної продукції та встановлює їх відповідальність за порушення законодавства у цій сфері. Разом з цим регламентуються процедури сертифікації органічного виробництва й обігу органічної продукції, та встановлюються вимоги до органів сертифікації та їх функції [10].

Рис. 3. Інституціональне забезпечення органічного виробництва в Україні

Єдиною організацією, що розробляє стандарти органічного виробництва, є «БіОЛан Україна», що працює спільно із швейцарським науково-дослідним інститутом екологічного землеробства. До громадських організацій, що займаються підтримкою органічного виробництва, належать Федерація Органічного руху України та Органічна Україна [8].

Постановою КМУ від 30 березня 2016 року № 241 затверджені Докладні правила виробництва органічної продукції (сировини) тваринного походження, відповідно до якої в процесі виробництва органічної продукції тваринного походження виробник повинен забезпечити годування тварин органічними кормами, підтримання здоров'я тварин шляхом здійснення профілактичних заходів і лікування тварин відповідно до вимог законодавства в галузі ветеринарної медицини тощо[9].

Оскільки виробництво органічної продукції передбачає певні особливості, вважаємо за необхідне розробку Методичних рекомендацій з планування, обліку та калькулювання органічної продукції для суб'єктів господарювання, що мають право на органічне виробництво.

Затвердження детальних правил сприятиме збільшенню обсягів виробництва, насиченню внутрішнього ринку високоякісними продуктами харчування, поглибленню інтеграції українського аграрного виробництва до ринку ЄС та світових ринків загалом. Запровадження Детальних правил сприятиме застосуванню ощадних технологій при виробництві органічної продукції тваринного походження і, як наслідок, суттєво зменшиться антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище, значно поліпшиться екологічна ситуація та збережеться біорізноманіття [9].

Висновок. В умовах глобального потепління людству необхідно зменшувати ризики екологічної безпеки та динамічно змінювати технології виробництва, комплексно розвивати нові напрямки спрямовані на збереження навколишнього середовища. Для забезпечення дієвості даних підходів необхідно виробити єдині інституціональні імперативи, в тому числі для органічного виробництва в забезпеченні концепції біоекономічної орієнтації.

Список використаних джерел.

1. Gutsalenko L., Marchuk U., Hutsalenko O., Tsaruk N.. Wine industry: economic and environmental factors which influence development and accounting. *Economic Annals-XXI*. – 2020. - №181(1-2(1)), p. 105-114
2. Moroz Yu.Yu., Tsal-Tsalko Yu.S.(2019). Organic production accounting *Organichne vy`robny`cztvo i prodovol`cha bezpeka. Zhy`tomyr: Vyd.-vo ZhNAEU*, 91-100
3. Strategic Plan for a Thriving and Sustainable Bioeconomy, U.S. Department of Energy, December 2016. – 56 p
4. Запрошуємо до участі у заході «Експорт органічної продукції з України 2020: аналіз та тенденції». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=712422fe-417a-4474-b892-fcaeb5f65247&title=ZaprosHumoDoUchastiUZakhodieksportOrganichnoiProduksiiZUkraini2020-AnalizTaTendentsii>
5. Ільчук В.П., Штирхун Х.І. Ринок органічної продукції у забезпеченні продовольчої безпеки України. Органічне виробництво і продовольча безпека. Житомир: Вид.-во ЖНАЕУ, 2019. с. 12-13
6. Лимар В.В. Іноземний досвід підтримки розвитку біоекономіки. Бізнес Інформ. 2019. №2.С.48-52
7. Літвак О. А. Розвиток аграрного сектору економіки на біоекономічних засадах : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. екон. наук : 08.00.03. Миколаїв, 2016. 26 с.
8. Органік в Україні. URL: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29;> БіОЛан. URL: <http://www.biolan.org.ua/uk/news/?newsid=111>.
9. Про затвердження Докладних правил виробництва органічної продукції (сировини) тваринного походження: Постанова КМУ від 30 березня 2016 року № 241. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248939582>
10. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України № 5448-д від 10.07.2018 р
11. Стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування «БіОЛан». URL: www.biolan.org.ua/download.php?downloadid=5
12. Ткаленко С.І. Біоекономіка як пріоритетний напрям сталого розвитку. Вчені записки Університету «КРОК». – 2018. – Випуск 49, С.48-54
13. Україна посіла 1 місце в Європі за обсягом експортованої органічної продукції та 2-ге місце в світі. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=28478e1e-eea9-4143-808a-f258bd33dab9&title=UkrainaPosila1-MistseVvropiZaObsiagamiImportovanoiOrganichnoiProduksiiTa2-geMistseUSviti>
14. Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти : монографія / авт.: Т. А. Кунділовська, Н. М. Зеленянська, В. Г. Захарчук [та ін.] ; за заг. ред. Т. А. Кунділовської. Одеса : Астропринт, 2019. 128 с., С.45
15. Черевко Г.В. Державне регулювання органічного сільського господарства: досвід Польщі. Органічне виробництво і продовольча безпека. Житомир: Вид.-во ЖНАЕУ, 2019. с. 44

References.

1. Gutsalenko, L. Marchuk, U. Hutsalenko, O. and Tsaruk, N.. (2020), "Wine industry: economic and environmental factors which influence development and accounting", *Economic Annals-XXI*, vol.181(1-2(1)), pp. 105-114
2. Moroz, Yu.Yu. and Tsal-Tsalko, Yu.S. (2019), "Organic production accounting", *Organichne vyrobnyczstvo i prodovolcha bezpeka*, Vyd.-vo ZhNAEU, Zhytomyr, Ukraine, pp.91-100.

3. Strategic Plan for a Thriving and Sustainable Bioeconomy, U.S. Department of Energy, December 2016. – P. 56.
4. We invite you to participate in the event "Export of organic products from Ukraine 2020: analysis and trends", available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=712422fe-417a-4474-b892-fcaeb5f65247&title=ZaprosHumoDoUchastiUZakhodieksportOrganichnoiProduksiiZUkraini2020-AnalizTaTendentsii> (Accessed 15 Oct 2021).
5. Ilchuk, V.P. and Shtyrkhun, Kh.I. (2019), "The market of organic products in ensuring food security of Ukraine", *Orhanichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpeka*, Vyd-vo ZhNAEU, Zhytomyr, Ukraine, pp. 12-13
6. Lymar, V.V. (2019), "Foreign experience in supporting the development of the bioeconomy", *Biznes Inform*, vol. 2, pp.48-52.
7. Litvak, O. A. (2016), "Development of the agricultural sector of the economy on a bioeconomic basis", Ph.D. Thesis, 08.00.03. Mykolaiv, Ukraine, P. 26.
8. Organic in Ukraine, available at: <http://www.biolan.org.ua/uk/news/?newsid=111> (Accessed 15 Oct 2021).
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), resolution of the Cabinet of Ministers of March 30, 2016 № 241 "On approval of the Detailed rules for the production of organic products (raw materials) of animal origin", available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248939582> (Accessed 15 Oct 2021).
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine № 5448-d of 07/10/2018 "On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products".
11. Standards of organic agricultural production and labeling of agricultural products and food "BioLan", available at: www.biolan.org.ua/download.php?downloadid=5 (Accessed 15 Oct 2021).
12. Tkalenko, S.I. (2018), "Bioeconomics as a priority area of sustainable development", *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, vol. 49, pp.48-54.
13. Ukraine ranked 1st in Europe in terms of exported organic products and 2nd in the world, available at: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=28478e1e-eea9-4143-808a-f258bd33dab9&title=UkrainaPosila1-MistseVvropiZaObsiagamiImportovanoiOrganichnoiProduksiiTa2-geMistseUSviti> (Accessed 15 Oct 2021).
14. Kundilovska, T. A. Zelenianska, N. M. Zakharchuk, V. H. and others (2019), *Formuvannia rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini: teoretychni ta praktychni aspekty: monohrafiia* [Formation of the market of organic products in Ukraine: theoretical and practical aspects: monograph], Astroprynt, Ukraine, P.128, p.45.
15. Cherevko, H.V. (2019), "State regulation of organic agriculture: the experience of Poland", *Organichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpeka*, Vyd-vo ZhNAEU, Zhytomyr, Ukraine, p. 44.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2021 р.